

részét lassanként tanyákkal rakták meg, fele részét 1761. pedig legelőnek és szőlőskertnek hagyták. Az urbárium behozatala után is a határhoz számították a pusztát, az ezt követő végrehajtás alkalmával hivatalosan szin- 1771-2. tén lajstromba írták azzal a megjegyzéssel, hogy egészen a lakosság használatában van s annak határához kapcsolatot.¹

Ily körülmények között hiu kísérletek voltak a régi földesurak ivadékainak föllépései, mellyekkel a hely jogát koronként magoknak követelték. Hiába tiltakozott 1765. gr. Keglevics József is a pusztá elfoglalói ellen azon a címen, hogy az családja tulajdonát képezi;² még hiabavalóbb volt a gávai Pethő János keresete, a ki levelet írt a tanácsához, mely szerint az ő ősi nagyanyja, Eőri 1799. Krisztina, által eladott pusztá régi oklevelei megkerültek s ő azok alapján újabb alkura akar lépni a mostani birtokossal:³ mert a Károlyi család erősen tartotta kezében a kies fekvésű területet.

Ennek gazdag és bőtermésű szőlőskertét a Sarkaly-, Katra- és Fekete-erek hullámai nyaldosták, az egész pedig annál fogva, hogy földjének egy része közvetlenül a város alatt terült el, felettébb becses volt a lakosság előtt, mert a jószáglegeltetésre mindenek előtt alkalmas volt, a mint hogy azt nemsokára a nyomáshoz is kapcsolták.

Szöllős, vagy Mezőszöllős.

Szöllős, vagy mint az adóösszeírás nevezi, 1549. Mezőszöllős, Csanád megye egyik helyiségét képezte, mely változatlanul a régi birtokos családnak, a Serjényieknek kezén volt. Bizonyosága ennek János király egyik levele, melyben egy 1537. jan. 26. mágocsi beiktatás felől akkép rendelkezik, hogy azon Szöllősről, mint királyi ember, nemes Serjényi Mihály vegyen részt. Rajta kívül azonban más nemesek is birtak ott, mert mikor az ezután következő török dúlás alatt a falu nagy romlást szenvedett, a másik évben 1552.

¹ Az 1789-diki urb. összeírás.

² Jászai Konvent ltra, Proth. 10. fol. 192.

³ Pethő levele, V. ltr. Rvi. 26 cs. 50 sz.

megejtett adóösszeírásba azt jegyezték bele, hogy a birtokosok »a biró esküje szerint szegények és elpusztultak«, miért is csak Serjényi László 12 kapujára róttak ki 12 frt-ot¹; a mi azonban egyszersmind a falu helyreállítását is jelentette, mert a pusztulás évében Serjényinek még csak 4 kapuját irták fel. Ezután a helység lassan gyarapodott s a vidékkel együtt Gyula várának fizette a királyi dézmát, bár tényleg török birtok volt s a török defterdár, mikor a csanádi náhiét összeírta, e helyet is bejegyezte a magá lajstromába, bár a »magyar faluban csak 1557. 17 házra« tudta az adót kiróni.² László urnak ettől fogva nyoma vész s a hely földesurának Ferdinánd király már Serényi Miklóst nevezi meg azon 1560. levelében, melynek rendén Zayék vásárhelyi beiktatása felől rendelkezik, a ki a többi nemesek példájára Gyula várába huzódott s fogytig annak őrségéhez tartozott. Alatta a falu ismét gyarapodásnak indult, mert pár év múlva már 35 jobbágy gazda fizette meg 1563. Gyulára a tizedet, kik névszerint ezek voltak: Bodó János, Cseri Balázs, Czérna László, Darvas Mihály, Dezső Péter, Filléres Demeter, Jakab, Jerómos, László s Márton, Fodor Máté, Jokos János, Kakadi Benedek, Kettős Gergely, Kis Benedek, Lőngi János, Lukács Ambrus, Gáspár s György, Sipos Bertalan, György s Máté, Szalma Pál, Szegező Péter, Temesvári János, Tót István, Vesi Pál és Péter.³ Ezek a lakosok azonban rövid idő múlva annyira elszegényedtek, hogy a kir. ravó nem tudta rajtuk az adót behajtani. Még ez évben a végső romlás is elkövet- 1566. kezett a falura. A gyulai vár megvételeére érkező Petrav pasa ugyanis, mint azt már előbb tüzetesen láttuk, a szöllősi régi sáncban ütött táborn, hogy mielőtt az ostromhoz fogna, magát kipihenje és összeszedje, melyet ez alkalommal meg is erősített: majd innét való kiindulásakor Szöllőst és az egész környéket tüzzel-vassal fölprédálta.

Ettől fogva nemi találunk többé a lakosság nyomára. Puszta határát épügy, mint az e vidéki többi üres térségeket, a vásárhelyiek legeltették, bár azt a magyar urak olykor maguknak megszerezték. Így Györfi 1631. János anyai jögon a Mocsári-féle igen terjedelmes

¹ Orsz. ltr. Conscriptiones dicarum, lib. XI. tom. XIII.

² Borovszky, Csanád vm. tört. II. 395.

³ Vélics i. m. II. 194.

birtokokra számot tartván, melyek közül 25-öt (köztük Szöllőst, Szentest, Mágocsot, Kétlebecet, Veresegyházát, Lenget) Csongrád-, 3-at pedig (Gyóla, Köpöcsháza, Kökényes) Csanádmegye határába helyez, — ezek eladományozása ellen az egri káptalan előtt óvást emelt.¹ Mocsári Erzsébet Ilosvai István özvegye is tiltakozott a Leleszi konvent előtt, a maga anyási, kört- | 1636. jun. 28. vélyesi, szöllősi (Solos), szentesi, sápegyházi, mágocsi, kétlebeci, barci, lengi stb. rész-birtokainak elidegenítése és elfoglalása ellen.² Egyik követelő sem volt azonban tisztában sem a helynek melyik megyéhez tartozásával, sem annak nevével, mert azt Serorthus és Stehécus névvel írták s csak a vele együttesen felsorolt többi helységek neveiből állapíthatjuk meg, úgy-ahogy a hely azonosságát. Még ennyi bizonyossággal sem teheljük azt a Széll Mihály széndrei vitéz Szöllőssével, a ki pár évtizeddel később roppant számú puszta helyet behódoltatott magának vidékünkön, mert habár egy ízben Derekegyháza, Szentés, Makó és Lele után említi közvetlenül e helyet, más | 1656-9. alkalommal már egyfelől Kovácsháza, másfelől Fűpergek, Csatókamarás-rác faluk, majd egyfelől Fűpergek, Csatókamarás és Kákucs, másfelől Szentmiklós és Serjén közé iktatja s így — meggondolva azt, hogy régente csak magában Csanád- | 1662. megyében hat falut hívtak e néven, kétségben hágy a maga Szöllőssének fekvése felől.

Végre a hely nevét épenséggel nem is említik többé az oklevelek és egyéb irások, ide értve a Schlicknek és Károlynak javára szóló adományleveleket, e két földesur közti adásvételi szerződéseket, az összeírásokról s a beiktatásról szóló, egyébként eléggé részletező jegyzőkönyveket is. Elődeink leginkább csak Tatársánc néven emlékeznek arról, de kiszélesített határukkal együtt »a vásárhelyiek által birt többi puszták« fogalmánál fogva átvitték e helyet is a Károlyiak birtokába, bár annak nevét a későbbi szolgabírói összeírások és a taksaszerződések is jobbára elhallgatják. Határa azonban folyvást a vásárhelyi puszta legjobb legelői

¹ Györfi óvásainak 1631. dec. 7-ről hiteles átirata a gr. Károlyi nemzetiség b.pesti levéltárában, 35 fiók, 4 sz.

² Mocsári E. óvása a Leleszi konvent ltrában, Elench. 1600—1700. Proth. 75. T. 197.

közé tartozott, a mint ezt a bevezetésben tüzetesebben is körülírtuk, s elődeink ahhoz való jogukat alkalomadtán nem mulasztották el időnként kiemelni, akkor sem, mikor az idegen kezekre kezdett átmenni. Így írta a tanács egyebek közt: »Szöllőst pedig kaszállástól fogva 1725. mélt. Conspurrch« (gr. Consbruch Pál aradi főispán) »urunkkal való arendatoria mellett bírja az oláh. Mindazonáltal mi előbbeni jussunk szerint, mivel régtől fogva ususában békességben éltünk és senki is bennünket el nem tiltott, ennekutána is ezen jussal akarjuk bírni.«¹ Efféle jogfentartással azonban mindössze is csak annyit tudtak elérni, hogy az uradalom 100 p. frtnyi használati díjért bérbe adta azt is nekik, szorosán 1732. ápr. 23. lelkökre kötvén, hogy annak határait jól vigyázzanak.² E bérletet Károlyi Ferenc is fenntartotta azzal a kikötéssel, hogy ott »szüntelen marha legyen.«³ Károlyi Antal egy ízben a kaszaperi örményeknek adta bérbe, később azonban a lakosságnak visszabocsátotta, 1765. mely azt egész kiterjedésében az urbárium behozatalakor s azután is folytonosan legeltette.⁴ Határa azonban Földvár, Apáca és Kaszaper felé Károlyi S. minden óvatossága mellett is elmosódott, de a helyszini tárgyalások és barátságos megegyezés⁵ útján helyreállított. — 1753. Később, a legujabb korban, a pusztá határa tetemesen megcsonkított és délkelet felé egészen elmozdított: ily állapotában aztán Sámsonhoz kapcsoltatott és Békés megyébe kebeleztetett be,⁶ bár annak nagyobb része a legelő-elkülönítési egyezség szerint voltaképen továbbra is lakostársaink birtokában maradt s máiglan is a város határának kiegészítő részét képezi.

Tótkutas.

A falu, mint az előző korszakban láttuk, Csomorkányal és Sámsonnal együtt a Jaksicsok

¹ A bírák levele Károlyi Sándorhoz febr. 11-ről a gr. Károlyi nemzetség bpesti ltrában.

² Károlyi haszonbér levele Szegvárról, a város ltrában Rvi. 1. cs. 77. sz.

³ Nagy János jószág felügyelő levele 1745. ápr. 9-ről, u. o. 1. cs. 99. sz.

⁴ Az 1771. okt. 31. és 1772. ápr. 2-i urbéri szerződések, az 1808. és 1813-i urb. összeírások stb.

⁵ Lásd ezeket a gr. Károlyi nemz. bpesti ltrában 37. fiók, 4. sz. alatt.

⁶ Tüzetesebben Karácsonyi, Békés vármegye tört. II. 14. 321.